

doi:10.15421/171676

УДК 316.454.56:316.1

Реконфігурація контекстів проблематизації соціального контролю у культурному ландшафті сучасності

О.І. ЗУБАРЕВА

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара,
Дніпро, Україна

Авторське резюме

У статті встановлено зміну соціокультурного вектора розвитку соціуму у бік постмодерну, який характеризується ознаками втомленої, «ентропійної» культури, естетичними мутаціями, дифузиею культурних стилів, еклектичним змішанням дискурсів, невизначеністю багатьох соціальних реалій. Встановлено, що разом з розпадом модерної картини світу і ускладненням культурної динаміки змінюються і принципи наукової рефлексії. Таким чином, зміни у культурному ландшафті сучасного суспільства, будучи вплетеними у внутрішній простір соціологічного теоретизування, спровокували трансформацію дискурсивних практик концептуалізації соціального контролю у полі соціології. З'ясовано, що з соціологічного дискурсу зникають досить «репрезентативні» для класичної теорії соціального контролю поняття «системи», «девіанта», «норми», «патології», «примусу» тощо. Натомість інтерпретація соціального контролю здійснюється у конотації з науковими референціями – «спокуси», «бажання», «символу», «симулякра», «завуальованого впливу», «гри» тощо.

Ключові слова: соціологічна теорія; дискурс; соціокультурна матриця; постмодерн

Problematization reconfiguration contexts of social control in the cultural landscape of today

O.I. ZUBARIEVA

Oles Honchar Dnipropetrovsk national university,
Dnipro, Ukraine

Abstract

The thesis work is devoted to the study of methodological reconfigurations of social control conceptualization processes in sociological theory. Methodological analysis scheme of the processes of the social control theory construction in the sociological discourse, which generally defines the logic of the formation of the conceptual and categorical framework of science, has been developed. The second half of the twentieth century marked a change in the socio-cultural development of society towards postmodernity, which is characterized by the signs of tired, «entropy» culture, aesthetic mutations, diffusion of cultural styles, an eclectic mixture of discourses, the uncertainty of many of the social realities, the recognition of multiple and alternative development and the emergence of the phenomenon of «virtual reality», which is dominated by simulacra and simulation. So, we acknowledge that with the collapse of the modern worldview and the complexity of the cultural dynamics of change and principles of scientific reflection. The role of metaphors in the modern state of the social environment sociology offers the concept of «figuration», «rhizome», «dissipative structures», «hypertext organization of space», «network», «games», thereby locking the negation of any system of reason. Thus, changes in the cultural landscape of modern society, being woven into the inner space of sociological theorizing, has provoked a transformation of discursive conceptualization of social control in the field of sociology.

First, social control is considered outside of the connotation with the processes of socialization, since the latter loses its significance as a mechanism of reproduction of an actor's social norms, values, behavior patterns, roles, attitudes, customs, cultural tradition, collective assumptions and beliefs, and the like. «Norm» as reference marker conceptualization of social control in classical sociology in the context of contemporary sociological theorizing do not appear, because the situation of postmodernism blurs the binary contradiction of the norm-pathology. However, social control as a sociological object of reflection in the context of the relevant cultural code finds theoretical understanding through the prism of analysis of the characteristics of the visual turning, virtual reality, chaos, consumption and other markers of the postmodern society.

Keywords: sociological theory; discourse; sociocultural matrix; the postmodern

Реконфігурація контекстів проблематизації соціального контролю в культурному ландшафті сучасності

О.И. Зубарева

Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара,
Днепр, Украина

Авторское резюме

В статье установлено изменение социокультурного вектора развития социума в сторону постмодерна, который характеризуется признаками устывшей, «энтропийной» культуры, эстетическими мутациями, диффузией культурных стилей, эклектичным смешением дискурсов, неопределенностью многих социальных реалий. Установлено, что вместе с распадом современной картины мира и усложнением культурной динамики, меняются и принципы научной рефлексии. Таким образом, изменения в культурном ландшафте современного общества, будучи вылетенными во внутреннее пространство социологического теоретизирования, спровоцировали трансформацию дискурсивных практик концептуализации социального контроля в поле социологии. Установлено, что с социологического дискурса исчезают достаточно «репрезентативные» для классической теории социального контроля понятия «системы», «девианта», «нормы», «патологии», «принуждения» и другие. В то же время интерпретация социального контроля осуществляется в коннотации с научными референциями – «искушение», «желание», «символ», «симулякр», «завуалированное влияние», «игра» и других.

Ключевые слова: социологическая теория; дискурс; социокультурная матрица; постмодерн

Постановка проблеми. Проблематизація (ре)інтерпретації соціального контролю в нинішніх реаліях (й український соціум не є винятком) зумовлена двома чинниками як онтологічного, так і логіко-гносеологічного характеру. Онтологічний модус тематизації соціального контролю пов'язаний, перш за все, з надзвичайно рухливою природою сучасного типу соціальності, що спричиняє радикальні зсуви основ того, що, власне, створює соціальний порядок, стимулюючи зростаючу дезадаптацію і непередбачуваність індивідуальних і колективних соціальних практик, втрату віри в стійкі інституалізовані зразки соціальної поведінки. Сучасне соціальне життя – це життя в ілюзорному світі відкритого теперішнього сьогодення та будь-яких можливих наслідків. Тож очевидно, що поняття соціального контролю, яке, без сумніву, є однією з ключових метафор соціології як модернового проекту, сьогодні потребує серйозної рефлексивної роботи, оскільки його концептуальне становлення та змістовне наповнення відбувалось за дещо інших соціальних умов.

Аналіз досліджень і публікацій. Осмислення існуючих реалій вимагало від соціологів нових легітимних схем концептуального освоєння соціальної дійсності, і проблематика соціального контролю як центральна проблема, навколо якої розвивалася соціологія класичного періоду, не могла залишитися осторонь. У відповідь на виклики сучасності в теоретичному полі соціології ми фіксуємо «новітні повороти», націлені на вироблення більш валідних теоретико-методологічних підходів, що дають змогу аналізувати «ускладнений соціум» [4, с. 16]. Серед них: лінгвістичний поворот (П. Бурдьє, Л. Вітгенштейн, М. Хайдеггер, М. Фуко); рискологічний (У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман); матеріалістичний (Ф. Вандербер-

га, Б. Латур, Д. Пелс, К. Хезерингтон); культуральний (Дж. Александер), мережевий (Р. Емерсон, М. Кастельс, Р. Коллінз, Б. Уелман, Н. Луман), синергетичний (І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Хакен) та ін. Деякі науковці, серед яких Ж. Бодрийяр, Дж. Рітцер, стали вважати, що такі підходи так чи інакше утверджують нові постмодерністські науки соціального типу і співзвучні так званому постсоціальному повороту в соціології – «Post-Social Turn» [9, с. 321-322]. К. Кнорр-Цетина описує цей поворот як виклик стрижневим концептам інтеракції та солідарності людей.

Мета дослідження. У контексті актуальної соціокультурної динаміки, класична соціологія, ядром якої була ідея відповідності між інституціоналізацією цінностей і соціалізацією акторів і яка передбачала тотожність порядку (структури) і руху (функції), де модернізація і соціальна організація не ставилися під сумнів, приймалися як об'єктивна даність, опинилася в глибокій кризі. Соціальна реальність відповідно до міри прискорення і ускладнення соціокультурної динаміки, космополітизації процесів не вписувалася в омріяні раціоналістичні і логоцентричні перспективи. Фіксуючи зміни, що відбулися, С. Кравченко наголошує: «Справа не в теоретико-методологічних недоліках існуючих парадигм, до яких ми звикли і які вірою і правдою служили не одному поколінню соціологів. Проблема полягає в іншому: «Організований, раціональний» соціум на наших очах став «старіти», знаходячи якісно інші характеристики - швидко збільшуваної складності» [5, с. 19]. Тож відповідно ціль нашого дослідження – визначити особливості реконфігурації проблематизації соціального контролю в соціологічній теорії в контексті актуальної соціокультурної ситуації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз пост-

соціального припускає, що соціальні принципи і структури, які існували в минулому в західних суспільствах, порожніють, їх місце займають інші елементи і відносини, засновані на знанні і культурі споживання [6, с. 29]. Беручи за основу вищесказане, констатуємо: тенденції розвитку сучасного соціологічного теоретизування, як справедливо зазначає ряд авторів, вписані до загального епістемологічного повороту, що стався в другій половині ХХ століття [8, с. 420-430; 7, с. 491-511, 12, с. 136-150]. Серед його характерних «прикмет» можна відзначити такі:

– зміна типів раціональності, що припускає відхід від ідеалів епохи Просвітництва, які проявлялися, зокрема в уявленні про лінійний характер розвитку людської історії і раціональної підконтрольності соціальних процесів; звернення до обсягу людського досвіду осмислення світу;

– метатеоретичні трансформації стилю наукового мислення, що осмислюються як зміна погляду на проблему підвалин науки: на зміну ідеї універсального стандарту науковості приходиться принцип соціокультурної обумовленості знання (в тому числі і наукового);

– заміна когнітивних принципів, тобто принципів побудови наукових теорій: відмова від природничої моделі отримання знання як єдино правомірної; усвідомлення того, що соціальне – не лише «об'єктивна даність», а й інтерпретуюча людиною смислова реальність.

У контексті подібної стратегії наукової рефлексії, що охопила область сучасного соціологічного теоретизування, образ суспільства змінюється на образ соціальної реальності. Остання постає як поле гри за певними правилами, де різні соціальні сили заперечують право на домінування в культурно-символічному просторі. Як зазначає А. Турен, руйнуються класичні постулати науки. У межах таких змін в соціологічному знанні відбулося відділення соціальної системи від діючої особи. Система стала осмислюватися як сукупність правил і примусів, які дійова особа має навчитися швидше використовувати або обходити, ніж поважати і вдосконалювати. Зі свого боку, індивід не став вже розумітися як громадянин, але як член первинних спільнот, пов'язаних з культурною традицією (субкультурою, маскультурою, національною культурою та ін.). У цьому плані суспільство перестає бути об'єктом соціології, яка переключає свою увагу на вивчення специфіки суспільних відносин, взаємодій, поведінки людей [11, с. 11].

На сьогодні більшість теоретиків заговорили про новий стан суспільства і «нову» соціологію постмодерну. В контексті вищезазначеного видається важливим зафіксувати як в умовах кризи класичної соціології (йї фіксованого переходу від стану модерну до постмодерну) змінюється поле соціології та дискурс соціального

контролю в ньому. Зокрема, ми відзначаємо, що основні риси постмодерну в соціології зазвичай зводяться до наступного:

– об'єктом дослідження в соціології виступає непередбачуваний стан суспільства, насамперед у вигляді сучасного споживчого соціуму, поряд з цим об'єкт дослідження вивчається в якості різноманітних агентів (суб'єктів) соціального життя, які в суспільстві не залежать один від одного і від централізованого контролю, прагнуть його подолати, мають тенденцію до хаотичності, непередбачуваності;

– актуалізується вивчення проблем ідентичності суб'єктів соціального життя, агентів соціуму, що постійно змінюється, але не розвивається в певному напрямку, не трансформується якісно, сутнісно;

– соціальна реальність постає як хаотична і непередбачувана, що призводить до стурбованості цим інтелектуальних еліт;

– визнається «тілоцентричність» сучасного індивіда і загострюється проблематика інтимного, аналізується те, як індивід ставиться до себе, свого тіла, маючи на увазі вплив зовнішніх інститутів;

– пильному теоретичному аналізу піддається рефлексивність, як нова якість соціального життя, причому це стосується як рефлексивності соціальних агентів, так і рефлексивності інститутів суспільства;

– визнається повний розрив з фундаментальністю, з цілісністю, відмова від великих, теоретико-методологічно обґрунтованих наукових концепцій, течій тощо.

Зважаючи на зміни соціокультурного фону і зрушення у парадигмальному полі соціології, особливого значення набуває дискурс соціального контролю, присутній у концептуальному просторі сучасного соціологічного теоретизування. Піддаючи сумніву існування суспільства як цілісності, Ж. Бодрійяр говорить про руйнування «великого організуючого принципу, великого оповідання Соціального, який знайшов підтримку в виправданні в ідеях про розумну угоду в громадянському суспільстві, прогресі, владі, виробництві – у тому, що могло свідчити про те, що колись існувало, але більше не існує. Епоха соціальної перспективи точно збігається з недостатньо визначеним періодом, відомим як модерн ... пройшла» [3, с. 69-74]. Поряд з Ж. Бодрійяром однією з центральних ідей М. Фуко є теоретичне оформлення концепту «смерть суб'єкта», що є логічним продовженням як концепції самого М. Фуко, так і висновком постмодерністської рефлексії про характер сучасного суспільства. «Смерть суб'єкта» віщує, в першу чергу, загибель традиційного, центрованого і стабільного суб'єкта класичної філософії та соціології, наприклад дюркгеймівського типу, який був однозначно і лінійно детермінований з боку суспільства. Разом з цим песимізм, індивідуалізм та іроніч-

ність, котрі домінують у характері індивіда, – це, безсумнівно, характеристики кризового світовідчуття» [1, с. 14-16]. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що дискурсивний простір сучасного соціологічного теоретизування все більше заповнює уявлення про нелінійний і програмно аструктурний спосіб організації цілісності, знаходячи статус фундаментального для постмодернізму поняття, у конституванні якого проявляється базисна функція соціології – виробництво понятійних засобів для вираження та аналізу тих типів соціальної організації, які відповідають дійсній культурній ситуації. Доказом вищесказаного слугують і результати авторського дослідження «Контент-аналіз англомовних соціологічних джерел з проблем соціального контролю». До аналізованого масиву контент-аналізу було відібрано найбільш рейтингові (за оцінками показників SNIP¹ та SJR²) англомовні соціологічні видання, у період з 2010 по 2015 рр. (N = 10)³. Всього було проаналізовано 115 публікацій, присвячених проблематиці соціального контролю). Інтегральний облік двох вищеназваних показників надає змогу забезпечити біометричний аналіз англомовної періодики і вичленувати найбільш рейтингові видання для подальшого дослідження. У цьому випадку мається на увазі, що подібна стратегія наукового пошуку надасть змогу зафіксувати особливості «актуального» дискурсу соціального контролю, який відображає найбільш характерні риси, притаманні західному соціологічному теоретизуванню. Тож до вибіркової сукупності потрапили англомовні соціологічні науково-дослідні видання, які однаково мірою репрезентують американський та європейський континент, а також випускаються під егідою світових авторитетних соціологічних інституцій.

Згідно з даними контент-аналізу англомовних соціологічних джерел з проблем соціального контролю маркерами ідентифікації стану соціального середовища найчастіше виступають поняття – «суспільство споживання» (49,1%), «інформаційне суспільство» (45,6%), «суспільство постмодерну» (41,4%), «мережеве суспільство» (40,3%), «постіндустріальне суспільство» (38%), «глобальне суспільство» (34%), «віртуальне середовище» (22,6%), «мультикультурний соціум» (20,8%), макдоналізоване суспільство (9,4%), іграйзоване суспільство (6,2%). У той же час культурні особливості, акумульовані в подібних експлікаціях сучасного соціуму, як правило, зводяться або ж до фіксації динамічної природи суспільства («віртуалізація» (38,9%), «мультикультуралізм» (29,5%), «динамічність» (27,7%), «масова культура» (26,9%), «символічність» (25,2%), «фрагментація» (23%), «релятивізм» (17,6%), «дифузія» (15,9%), або ж є похідними так званого, «кризового світовідчуття» («криза» (30,8%), «складність» (24,3%), «розрив» (15,1%), «су-

перечливість, неоднозначність» (10,9%), «невідомість, непередбаченість» (10,3%), «хаос» (10,2%), «деконструкція» (9,9%), «культурний розпад» (5,3%). Характеристики соціокультурного середовища породжують і певний тип «особистості – консьюмериста» (34%), домінуючі риси якої вписуються в, уже позначене, поєднання «динамічність – кризовість» («індивідуалізм» (29,8%), «множинна ідентичність» (26%), «публічність» (22,7%), «компетентність» (15,9%), «гнучкість» (14,6%), «свобода» (12,1%) – «маргіальність» (18%), «відчуженість» (16,9%), «деградація» (9,7%), «втрата соціального» (6,5%), «онтологічна невпевненість» (6,1%), «моральна паніка» (6,2%), «особиста безглуздість» (5,8%)). Крім того, маркерами ідентифікації особистості в сучасному суспільстві стають елементи повсякденності й приватності – «сексуальність, інтимність» (25,8%), «нарцисизм» (17,8%).

У контексті фіксованих принципів організації соціокультурної матриці, приходиться заперечення класичного розуміння соціального контролю, що описується в категоріях системи, порядку, стабільності, структурності тощо. Разом з цим результати авторського дослідження дають змогу зробити висновок щодо стабільно високого рівня наукового інтересу до проблеми соціального контролю як у західноєвропейській (49,1%), так і американській (50,9%) соціологічній публіцистиці протягом останніх років (2010р. – 15,8%, 2011р. – 17,1%, 2012р. – 18%, 2013р. – 15,2%, 2014р. – 17,6%, 2015р. – 16,3%). У той же час слід відзначити, що в абсолютній більшості проаналізованих робіт розглядаються конкретні форми, механізми, напрямки соціального контролю у сучасному суспільстві (49,8%), і лише незначна кількість публікацій зачіпають проблеми ретроспективного характеру і футурологічні перспективи – 26,3% і 23,9% відповідно.

Отже, ми фіксуємо: зміни соціокультурного середовища, як зовнішнього контексту, що визначає «порядок» соціологічного дискурсу, будучи інтерналізовані у полі науки, призвели до методологічних реконфігурацій у стратегіях дослідження соціальної реальності. Образ суспільства у реаліях постмодерну із властивою йому онтологічною невизначеністю, поліваріантністю вимагає релевантної йому методології. Нові способи відтворення соціальності, нові механізми соціальної інтеграції та соціального контролю були об'єктивовані у наукових презентаціях, що істотно відрізняються від тих, що корелювали з цивілізаційними практиками епохи Модерну. Тож повертаючись безпосередньо до предмета нашого наукового інтересу, спираючись на результати авторського дослідження, слід відзначити, що маркерами актуалізації проблематики соціального контролю у соціологічній теорії стають: інформаційні технології (15,3%), візуалізація (13,8%), вір-

туалізація (13,3%), тілесність (8,9%), здоров'я і медикалізація (7,4%), мода (6,5%). Разом з цим, «традиційні» осередки концептуального освоєння соціального контролю, такі як «девіантна поведінка» (13,5%), «проблеми соціалізації» (9,8%), «релігія» (6,5%), «мораль» (3,1%), хоч і присутні у науковому дискурсі, але не займають домінуючу нішу.

У ситуації трансформації епістемологічних основ соціології змінилися і категорії, за допомогою яких розкривається сутність досліджуваного явища. Так, ми відзначаємо, що соціальний контроль переважно репрезентує себе за допомогою концепцій «мережі» (30,6%), «бажання» (28,1%), «симулякра» (21,8%), «гри» (14,9%) і всього того, що безпосередньо може бути співвіднесено з візуальним або іконічним поворотом. Тож сучасний культурний контекст, позначений вектором руху соціуму від логіки модерну до постмодерну, як ключового механізму соціального контролю припускає, «нераціоналізований симулякр – символ». Контроль за допомогою візуального образу, а не «писаної норми» ґрунтується на баченні та спокусі як одних із способів чуттєвого сприйняття, який задається конструкцією погляду, концептом, режимом візуальності [2, с. 464]. У сучасних умовах постійної «атаки» візуальних образів, відбувається розфокусування погляду, вмикається режим «несприйняття», «сліпоті».

Таким чином, у культурному лазі сучасності атрибутивними рисами контролю стають «самоконтроль» (29%), «рефлексивність» (20,9%), «прозорість» (18,7%), «нав'язливість» (16,6%), «нагляд» (16%), «паноптикізм» (8,3%), «фіктивність» (7,8%). У той же час соціальний контроль репрезентує себе за допомогою метафори – «мережі», що, зважаючи на інформаційний поворот, вводить у концептуальне аранжування досліджуваного поняття категорії «електронної клітки» (9,3%), «інформаційних технологій» (14,9%) тощо. Зазначені характеристики, спрямовані на констатацію того факту, що контроль став всеохоплюючим і легким, він більше не здійснюється у межах відведених просторів – він вийшов з них. І якщо раніше дія соціального контролю зводилася до застосування різних санкцій до порушників соціальних обмежень і заохочення за їх дотримання, то зараз контроль – це аж ніяк не обмеження свободи, для якого властива система покарання і заохочення, тепер він означає свободу. Контроль здійснюється вже не через дистанцію, а шляхом симуляції значень і образів. Тобто, контроль здійснюється не над тим, що виробляється, робиться, а над тим, що бажається. Як зазначає Д. Томбу: «Це спіраль влади, бажання і молекули, яка цього разу відкрито приводить нас до кінцевої перипетії абсолютного контролю» [10, с. 52-54].

Проведений аналіз процесів концептуалізації соціального контролю у соціологічному

дискурсі в рамках основних концептуальних побудов, включених у контекст новітнього теоретизування по суті репрезентує суспільство постмодерну/«плинної сучасності», фіксує ряд легітимних дискурсивних практик, що лежать в основі конструювання сучасної теорії соціального контролю:

– Нівелювання соціалізаційного механізму як засобу реалізації соціального контролю.

У контексті актуальної соціокультурної ситуації, що визначає принципи наукової рефлексії, соціум уже неможливо розглядати як сукупність організованих інститутів, інакше кажучи, використовуючи термінологію А. Турена, ми живемо в «не-суспільстві», оскільки всі його складові знаходяться в постійному дифузійному русі відносно один одного. Отже, соціологи констатують: наддинамічне, полікультурне, інформаційно і технологічно насичене суспільство нездатне задавати однозначні соціальні орієнтири. Найчастіше новизна індивідуального досвіду істотно випереджає існуючу культурну традицію, як наслідок, вона стає неадекватною. Відмова від соціального досвіду, «неприв'язаність» до стійких соціальних мірок забезпечує індивіду рухливість, свободу вибору траєкторії розвитку, при цьому традиційний соціальний досвід освоюється ним фрагментарно, несистемно, ситуативно і поверхово. Істотно змінюються напрямки передачі культурних зразків: соціальні зв'язки, традиційно формуються синергічним розвитком людини і суспільства, фактично заповнюються механістичними зв'язками за типом «виробництво-споживання». Як підсумок, домінантою соціальної регуляції в умовах суспільства постмодерну вже не є засвоєння групових цінностей, норм поведінки – соціалізація втрачає своє значення. Традиція, будучи зосередженням культурного досвіду поколінь, сприймається індивідом як штучне обмеження на шляху вільного моделювання власного «Я».

– Зняття дихотомії норма / патологія.

У контексті постмодерністської соціологічної традиції соціальна реальність розглядається як позбавлена будь-якого порядку і певних норм, тому дихотомія норма / патологія втрачає свій сенс. Нівелювання бінарних опозицій активно доповнюється концептуалізованими в ідеях «деконструкції» практиками демонтажу, коли в традиційних парах «реальне – уявне», «норма – патологія» тощо, перший термін підноситься як окремий випадок другого і як похідне від тих фундаментальних підстав, що закладені другим терміном. Такий методологічний поворот призводить до констатації факту – індивід у ситуації постмодерну, в першу чергу позбавляється цілісності та раціональності, виняткового позитивного або негативного полюса модернового героя, – це фрагментований, розірваний суб'єкт, вже не визначається як «нормальний», або «не-

нормальний», який перестає сприйматися як тотожний самому собі, він характеризується кардинальною і неминучою розбіжністю соціальних, персональних та біологічних функцій рольових стереотипів [1, с. 14].

– Соціальний контроль як влада «образу», «симулякра», «символу».

У ситуації постмодерну оповідання як ефективна гомологія органічної соціальної єдності, яка визначає істину існування суб'єкта, змінюється домінуванням образності і символічності. Форма рефлексії, що представляє знання про сучасну культуру має статус «онтології візуального». Візуалізація, як культурний феномен сучасності, нівелюючи і руйнуючи структури традиційного соціального порядку, формує свій простір «інституційних» основ, перебуваючи в якому індивід віддалений або зовсім ізольований від реальних інститутів соціалізації. Цей процес має характер соціально-культурної дифузії, що призводить до оновлення соціальної тканини. Логіка цього поновлення зводиться до заміщення реальних практик інтеракції структурами візуального. Перебування в реальності, насиченій структурами візуального, медійного, постає для індивіда точкою розгортання його суб'єктності. Відтак, соціологи на сучасному етапі розвитку суспільства фіксують новий порядок формування ідентичності. Індивід у контексті актуального культурного ландшафту перебуває в ситуації перманентної зміни ідентичності (втрачаючи колишню, він знаходить наступну). Сформована ідентичність руйнується кожен раз, коли медіалізоване інформаційне середовище звалює на актора нові потоки образів, знаків, слів. Здатність безперервно змінюватися, уникаючи будь-яких оформлюючих рамок і дефініцій, вміння бути мозаїчним, фрагментарним кваліфікуються в цьому суспільстві постмодерну як безсумнівні пере-

ваги. Отже, «іконічний поворот», що відбувся в сучасній культурі, характеризує не просто зовнішню «зміну декорацій», але й трансформацію структуроутворюючих основ соціальної реальності. На зміну «нарративного апарату», що виступає як суспільний регулятор і задає жорсткі рамки «норми» і «патології», приходять влада «образу», «симулякра», «символу». Враховуючи вищезазначене, соціальний контроль як репрезентація чинного соціокультурного стану суспільства – це механізм культурного програмування індивіда з боку висококатегорійних агентів соціальної гри з ціллю підтримки рівноваги процесуальної соціальної дійсності, що набуває всеосяжного характеру, і орієнтований на чуттєвий характер сучасної культури з притаманним їй потягом до чуттєвих насолод.

Висновки. Підводячи підсумки, ми фіксуємо реконфігурацію контекстів проблематизації соціального контролю в межах новітніх теоретичних концепцій у соціології, у відповідь на зміни актуального культурного коду і трансформацію практик репрезентації соціоконтролюючих механізмів, пов'язаних з кризою дисциплінарних просторів модерну, в яких конкретизувалися ясна морально-політична ідеологія, соціальний проект. У контексті аналізу культурних реалій постмодерну дискурсивний простір сучасного соціологічного теоретизування все більше заповнює уявлення про нелінійний і програмно аструктурний спосіб організації цілісності, відносно якої і відбувається концептуалізація соціального контролю.

Відтак, з соціологічного дискурсу зникають досить «репрезентативні» для класичної теорії поняття «системи», «девіанта», «норми», «патології», «примусу» тощо. Разом з цим, інтерпретація соціального контролю здійснюється у конотації з науковими референціями - «спокуси», «бажання», «символу», «симулякра», «завульованого впливу», гри тощо.

ПРИМІТКИ:

¹ SNIP (Source Normalized Impact per Paper) — рейтинг журналів, розроблений Центром CWTS. Відображає вплив контекстного цитування журналу, що дозволяє безпосередньо порівнювати журнали, беручи до уваги частоту, з якою автори цитують інші джерела, швидкість розвитку впливу цитати і рівень охоплення літератури даного напрямку базою даних.

² SJR (SCImago Journal Rank) - рейтинг журналів, розроблений дослідницькою групою SCImago. Дає змогу оцінити науковий престиж робіт вчених, зважаючи на кількості вагомих цитат на кожен документ.

³ Відповідно до біометричного рейтингу англomовної соціологічної науково-дослідної періодики - American Sociological Review, Annual Review of Sociology, British Journal of Sociology, Cultural of Sociology, Current Sociology, European Sociological Review, Sociological Metodology, Sociological Methods and Research, Sociology.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Билько О. Киногерой и проблема легитимации актуального культурного кода [Текст] / О. Билько // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. Вип. 49. – Запоріжжя. – 2011. – С. 11-16.
2. Билько О. Реконфігурація соціального контролю в пространстві сучасного общества: «система» vs «символ» [Текст] / О. Билько // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. – Одеса, 2011. – Т. 16. – Вип. 10. – С. 462-467.
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры [Текст] / Ж. Бодрийяр. – М. : Культурная революция, Республика, 2006. – 269 с.

4. Ходус Е. Теоретический ландшафт современной социологии: особенности методологических поисков [Текст] / Е. Ходус // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Збірник наукових праць. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 15-17.
5. Кравченко С. Сложный социум: востребованность поворотов в социологии [Текст] / С. Кравченко // Социологические исследования. – 2012. – № 5. – С. 19-29.
6. Мальцева Д., Романовский Н. О современных сетевых теориях в социологии [Текст] / Д. Мальцева, Н. Романовский // Социологические исследования. – 2011. – № 8. – С. 28-37.
7. Микешина Л. Тенденции развития эпистемологии социального и гуманитарного знания [Текст] / Л. Микешина // Постнеклассика: философия, наука, культура : Коллективная монография. ; отв. ред. Л. Киященко и В. Степин. – СПб., 2009. – С. 491-511.
8. Резник Ю. Введение в социальную теорию: Социальная системология [Текст] / Ю. Резник. – М., 2003. – С. 420-430.
9. Ритцер Дж. Макдональдизация общества [Текст] / Дж. Ритцер. ; пер. с англ. А. Лазарева ; вступ. статья Т. Дмитриева. – М. : Издательская и консалтинговая группа «Праксис», 2011. – 592 с.
10. Томбу Д. Дисциплинарные практики общества потребления / Д. Томбу [Текст] // Власть. – 2013. – № 4. – С. 52-54.
11. Турен А. Возвращение человека действующего. Очерк социологии [Текст] / А. Турен. – М. : Научный мир, 1998. – 204 с.
12. Урри Дж. Взгляд туриста и глобализация [Текст] / Дж. Урри // Массовая культура: Современные западные исследования. – М. : Прагматика культуры, 2005. – С. 136-150.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2016

REFERENCES:

1. Bil'ko, O., 2011. Kinogeroj i problema legitimacii aktual'nogo kul'turnogo koda [Action hero and the problem of legitimation of the relevant cultural code] Social'ni tehnologii: aktual'ni problemi teorii ta praktiki. Zaporizhzhja 49, 11-16 (in Russian).
2. Bil'ko, O., 2011. Rekonfiguracija social'nogo kontrolja v prostranstve sovremennoho obshhestva: «sistema» vs «simvol» [Reconfiguration of social control in the space of modern society: the «system» vs «character»]. Visnik Odes'kogo nacional'nogo universitetu. Sociologija i politichni nauki. Odesa (in Russian).
3. Bodrijjar, Zh., 2006. Obshhestvo potreblenija. Ego mify i struktury [The society of consumption. Its myths and structures]. Kul'turnaja revoljucija, Respublika, Moscow (in Russian).
4. Khodus, E., 2010. Teoreticheskij landshaft sovremennoj sociologii: osobennosti metodologicheskikh poiskov [The theoretical landscape of modern sociology: features methodological quest]. Metodologija, teorija ta praktika sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva : Zzbornik naukovih prac'. HNU imeni V. N. Karazina, Kharkiv 15-17 (in Russian).
5. Kravchenko, S., 2012. Slozhnyj socium: vostrebovannost' povorotov v sociologii [A complex society: the relevance of a turn in the sociology]. Sociologicheskie issledovanija 5, 19-29 (in Russian).
6. Mal'ceva, D., Romanovskij N., 2011. O sovremennyh setevyh teorijah v sociologii [About modern network theories in sociology]. Sociologicheskie issledovanija 8, 28-37 (in Russian).
7. Mikeshina, L., 2009. Tendencii razvitija jepistemologii social'nogo i gumanitarnogo znanija [Trends in the development of epistemology of social and humanitarian knowledge]. Postneklassika: filosofija, nauka, kul'tura : Kollektivnaja monografija. ; отв. red. L. Kijashhenko i V. Stepin., SPb (in Russian).
8. Reznik, Ju., 2003. Vvedenie v social'nuju teoriju: Social'naja sistemologija [Introduction to social theory: Social systemology], Moscow (in Russian).
9. Ritcer, Dzh., 2011. Makdonal'dizacija obshhestva [The McDonaldization of society]; per. s angl. A. Lazareva ; vstup. stat'ja T. Dmitrieva. Izdatel'skaja i konsaltingovaja grupa «Praksis», Moscow (in Russian).
10. Tombu, D., 2013. Disciplinarnye praktiki obshhestva potreblenija [The disciplinary practices of the consumer society]. Vlast' 4, 52-54 (in Russian).
11. Turen, A., 1998. Vozvrashhenie cheloveka dejstvujushhego. Oчерk sociologii [Return of a man of action. Essay sociology]. Nauchnyj mir, Moscow (in Russian).
12. Urri, Dzh., 2005. Vzgljad turista i globalizacija [Looking tourist and globalization]. Massovaja kul'tura: Sovremennye zapadnye issledovanija . Pragmatika kul'tury, Moscow (in Russian).

*Зубарева Оксана Ігорівна – кандидат соціологічних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара
Адреса: 49000, Дніпро, пр. Гагаріна, 72*

*Zubarieva Oksana I. – doctor of philosophical sciences, Full Prof.
Oles Honchar Dnipropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Ave., Dnipro, 49000, Ukraine
Email: oksana_bilko@mail.ru*

*Зубарева Оксана Игоревна – кандидат социологических наук, доцент
Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара
Адрес: 49000, Днепр, пр. Гагарина, 72*